

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TABIATGA OID TUSHUNCHALARNI
SHAKLLANTIRISHDA EKSKURSIYA VA JONLI KUZATISHLARNING O'RNI****Qarshi davlat universiteti****talabasi Karimova****Sevinch**<https://doi.org/10.5281/zenodo.20226645>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy-ilmiy tushunchalarni shakllantirishda ekskursiya va jonli kuzatishlarning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Muallif kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining sensor va emotsional idrok etish xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, darslarni sinfxonasidan tashqarida, bevosita tabiat bag'rida tashkil etishning afzalliklari va metodik asoslarini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, ekskursiya, jonli kuzatish, tabiat, dunyoqarash, idrok etish, ekologik tarbiya, amaliy ko'nikma

Аннотация: В данной статье анализируется педагогическое значение экскурсий и живых наблюдений в формировании естественнонаучных представлений у учащихся начальных классов. Исходя из особенностей сенсорного и эмоционального восприятия младших школьников, автор освещает преимущества и методические основы организации уроков вне класса, непосредственно на лоне природы.

Ключевые слова: Начальное образование, экскурсия, живое наблюдение, природа, мировоззрение, восприятие, экологическое воспитание, практический навык.

Abstract: This article analyzes the pedagogical significance of excursions and live observations in forming natural scientific concepts among primary school students. Based on the sensory and emotional perception characteristics of young school-aged children, the author highlights the advantages and methodical foundations of organizing lessons outside the classroom, directly in the lap of nature.

Keywords: Primary education, excursion, live observation, nature, worldview, perception, ecological education, practical skill.

Kirish

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning dunyoni anglash va qabul qilish xususiyatlari o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Bu yoshda mavhum, nazariy tushunchalardan ko'ra ko'z bilan ko'rish, qo'l bilan ushlab ko'rish va his qilish, ya'ni ko'rgazmalilik birinchi o'ringa chiqadi. "Tabiiy fanlar" va "Atrofimizdagi olam" darslarida bolalarga tabiat hodisalarini faqat kitobdagi rasmlar yoki o'qituvchining hikoyasi orqali tushuntirish kutilgan samarani bermaydi. Bola tabiatni uning o'zida — hayot qaynayotgan muhitda o'rganishi lozim. Aynan shu sababli, boshlang'ich ta'lim metodikasida ekskursiyalar va jonli kuzatishlarni tashkil etish o'quvchilarda borliq haqidagi ilk to'g'ri va ilmiy tushunchalarni shakllantirishning eng ta'sirchan vositasi hisoblanadi.

Asosiy qism

Ekskursiya — bu shunchaki maktab hovlisiga yoki boqqa qilinadigan oddiy sayr emas, balki oldindan aniq rejalashtirilgan, o'quv dasturiga uzviy bog'langan dars shaklidir. Sinfxonaning to't devoridan tashqariga chiqish bolalarda erkinlik va qiziqish hissini uyg'otadi. Masalan, "Kuz fasli kelganda tabiatdagi o'zgarishlar" mavzusini xonada o'tish davomida bolalar shunchaki "kunlar soviydi, barglar sarg'ayadi" degan gaplarni yodlab olishadi. Ammo o'qituvchi ularni maktab bog'iga

olib chiqib, daraxt barglarining rangini ko'rsatsa, to'kilgan barglarning shitirlashini eshittirsa va daraxt po'stlog'ini ushlatib ko'rsa, bolaning barcha sezgi a'zolari (ko'rish, eshitish, ushlab sezish) ishga tushadi. Sensor idrokning bunday faollashuvi natijasida olingan bilim xotirada umrbod muhrlanib qoladi.

Jonli kuzatishlar esa o'quvchilarda tabiatdagi voqea va hodisalarni vaqtlararo bog'liqlikda ko'rish ko'nikmasini rivojlantiradi. Pedagogik amaliyotda o'quvchilarga uzoq muddatli kichik kuzatuv vazifalarini berish juda yaxshi natija beradi. Deylik, har bir o'quvchiga yoki kichik guruhlarga bittadan idishda loviya yoki bug'doy urug'ini undirish topshiriladi. Bolalar har kuni urug'ning nish urishi, poyaning o'sishi, barg yozishi jarayonlarini kuzatib, o'zlarining kichik daftarlariga qayd qilib borishadi. Bu jarayonda bola o'simlikning o'sishi uchun suv, tuproq, havo va quyosh nuri qanchalik zarurligini darslikdan o'qib emas, shaxsiy tajribasida o'zi kashf etadi. Bu — bolani fanga yaqinlashtiradigan eng to'g'ri yondashuvdir.

Bundan tashqari, tabiat qo'ynidagi darslar o'quvchilarda tanqidiy va mantiqiy fikrlashni shakllantiradi. Ekskursiya davomida o'qituvchi tayyor ma'lumot beruvchi shaxs bo'lib qolmasdan, yo'naltiruvchi savollar berishi kerak. "Nima uchun bu daraxtning soyasida maysa kam o'sgan?", "Chumolilar nima sababdan bir chiziq bo'lib harakatlanyapti?" kabi savollar bolani tabiat qonuniyatlari ortidagi sabab-oqibat aloqalarini izlashga majbur qiladi. Bola tevarak-atrofdagi muvozanatni, o'simlik va hayvonlarning o'zaro bog'liqligini tushunib yetadi.

Ekskursiyalarning yana bir muhim jihati shundaki, ular bolalarda emotsional intellektni va tabiatga nisbatan shafqat, g'amxo'rlik tuyg'ularini tarbiyalaydi. Sinfxonada "Qushlarni asrang" degan shiorni o'qigan bola amalda qushlarga unchalik achinmasligi mumkin. Biroq qish pallasida maktab hovlisiga chiqib, o'zlari yasagan donlagichlarga qushlarning kelib qo'nganini va don yeganini jonli kuzatgan bolaning qalbidagi ekologik madaniyat butunlay boshqa darajaga ko'tariladi. Amaliy daxldorlik bolani mas'uliyatli va mehribon bo'lishga o'rgatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatga oid ilk tushunchalarni shakllantirishda ekskursiya va jonli kuzatishlar shunchaki yordamchi metod emas, balki ta'lim sifati va hayotiyligini ta'minlovchi fundamental asosdir. Tabiat bilan bevosita muloqot qilish orqali bolalarda dunyoning ilmiy manzarasi to'g'ri shakllanadi, ularda tabiatga nisbatan iste'molchilik munosabati emas, balki uni asrash va e'zozlash hissi uyg'onadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars jarayonida har bir imkoniyatdan foydalanib, o'quvchilarni jonli tabiat bilan yuzma-yuz olib chiqishlari, darslarning amaliy va ko'rgazmali bo'lishini ta'minlashlari zarur.

References:

1. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2008.
2. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi. – Toshkent: "Cho'lpon", 2005.
3. Sharipov A., Alimqulov E. Tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2015.
4. G'ulomov P., Rafiqov A. Atrofimizdagi olam va tabiatshunoslik darslarida ekskursiyalar tashkil etish. – Toshkent: "O'qituvchi", 1996.
5. Sukhomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. – Toshkent: "O'qituvchi", 1984.
6. Louv, R. Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. – Algonquin Books, 2008.
7. Sobel, D. Childhood and Nature: Design Principles for Educators. – Stenhouse Publishers, 2008.
8. Internet resursi: www.ziyonet.uz
9. Internet resursi: www.edu.uz

